

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نیاښد تن من مېباد بدین بوم ویر زنده یک تن مېباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Literary-Cultural

ادبی - فرهنگی

تذکر:

دوستان ارجمند و خوانندگان ذیقدر پورتال "افغانستان آزاد – آزاد افغانستان" فرمودند، تا بحث "درست نویسی" در زبان دری را دوباره سر دست بگیرم. سرپیچی از حکم و فرمان عزیزان را روا ندانسته و سلسله بحثی را که دو سال و چند ماه پیش در پورتال "افغان جرمن آنلاین" آن زمان آغاز کرده بودم، دنبال میکنم. در آن نوبت نسبت دلایل عدیده فرصت دست نداد، تا غیر از مقدمه و دو بخش اول آن را بخش نمایم. امیدوارم که این بار بخت مددگار گردد، تا این سلسله گفتار را بالتمام از سینه روی صفحه تحریر آورده، مادی و جاودانه بسازم. آن قسمت هائی را که قبلاً عرضه گردیده با کمی تجدید نظر ولی با توارخی که در اول خورده اند، نشر میکنم. مطالب جدید تاریخ جدید خواهند گرفت. خواهی کوشید که بخش های این سلسله را در فواصل کوتاه عرضه نمایم. بعون الله

خلیل الله معروفی
برلین ۲۳ جنوری ۲۰۰۹

دپلوم انجنیر خلیل الله معروفی
برلین، ۸ اکتوبر ۲۰۰۶

مشکلات املائی دری زبانان

مقدمه:

از نگاه زبانشناسی مُعاصر، اصل "زبان گفتار" است و "زبان نوشته" معیار اصالت زبان دانسته نمی شود. بارز ترین دلیل برای این مدعا آنست، که افهام و تفهیم که – غایه اصلی زبان میباشد – به درجه اول از طریق گفتار صورت میگیرد و بی سوادان هم ازین موهبت بی بهره نیستند. در زمانهائی که خط هنوز زاده نشده بود، زبان وجود داشت و وسیله افهام و تفهیم بود. زبان گفتار بلافاصله از ذهن و جهاز گویندگی نشأت میکند، درحالی که زبان نوشته و تحریر از پیچ و خمها عبور مینماید، که در هر قدمه میتواند اصالت زبان را خدشه دار بسازد. زبان مکتوب، که نسبت به اصل خود عمری بس کوتاهتر دارد، تصویر ناقص "زبان گفتار" است. ناقص بدین معنی که زبان نوشته تمام باریکی های صوتی گفتار را افاده و بیان کرده نمیتواند. الفبای هیچ زبان دنیا ولو بظاهر جامع و دربرگیر هم جلوه کند، قادر نیست که تمام اصوات گفتار را احتوا کند. از همین سبب الفبای مخصوصی را بنام "الفبای فونتیک" وضع کرده اند، که از آن در فرهنگها و تحقیقات زبانشناسی کار گرفته میشود. مگر این الفبای بظاهر جامع هم، کاملاً بسنده نیست، از همین خاطر راه تکامل و انکشاف آن باز گذاشته شده. *
در بین الفبا های موجود زبانهای دنیا، الفبای عربی – و بالوسيله الفبای دری – از بعض نقایص رنج میبرد؛ خصوصاً وقتی پای مصوت های کوتاه «ا، آ، اُ، اَ»، به میان آید. در زبان عربی برای افاده این مصوت ها،

بعضاً از علامات سه گانه « زیر، زیر، پیش » (کسره، فتحه، ضمه) کار گرفته میشود، چنان که در اعرابگذاری قرآن کریم، شاهد آنیم. موجود نبودن حروف معرف این مصوت ها، مشکلات زیادی را حین تلفظ درست کلمات بوجود می آورد. مثلاً نوآموزی که بار اول کلمه "کند" را ببیند، درمی ماند که آن را چگونه تلفظ نماید، چون از جمله همه امکانات تلفظی این کلمه سه حرفی، فقط چار "امکان بامفهوم" وجود دارد که عبارتند از kanad، konad، kand و kend. این چهار حالت تلفظی، امکانات با معنی ولی متفاوت این "کلمه سه حرفی" را افاده میکند.

در این الفبا برای تلفظ صحیح یک لغت، باید خواننده آن را بشناسد و قبلاً یاد گرفته باشد، و اگر چنین نباشد باید به کتب لغت رجوع کند و یا از قواعد صرف زبان دری و عربی مدد بجوید. بدون شک سیاق جمله، خود "تلفظ یگانه و درست" کلمه مورد مناقشه را نیز ارائه کرده میتواند. اما آسان ترین طریقه تلفظ درست کلمات، از راه اعرابگذاری آنها ممکن میگردد. آنان که مایلند، سخن مکتوبشان درست تلفظ گردد، مجبورند در موارد خاص و آنجا که امکان "چند گانگی تلفظ" متصور است، از اعرابگذاری کلمات کار بگیرند.

تلفظ درست لغات و کلمات - خواه دری یا عربی - ازین خاطر مهم است، که تلفظات مختلف از عین "ترکیب حروف"، مفاهیم مختلف و متفاوت و بعضاً معکوس را ارائه میکنند. مثلاً در کلمات عربی - که در فارسی هم دخیل اند - بعضاً تبدیل یک "زیر" به "زیر"، "فاعل" را "مفعول" میگرداند. و اگر بگوئیم، که درین رسته "یک نقطه فیل را فیل میسازد" کاملاً بجاست.

مشکل دری زبانان در همینجا پایان نمییابد. گپ زدن به زبان فارسی دری آسان است؛ به آسانی آب روان و به اصطلاح کابلی به آسانی "دروغ گفتن". ولی اگر کسی بخواهد مطلبی به سادگی یک نسخه آشپزی و رقه مریضی را روی کاغذ بریزد، بسیار امکان می رود که اشتباهات املائی و انشائی از قلمش سر بزند. نوشتن مقتضیاتی دارد، که در نظر نگرفتن آن، نویسنده را دچار اشتباه میسازد.

"زبان گفتار" طبیعیست، و زبان نوشته "قراردادی". انسان ها برای نوشتن، علاماتی را وضع کرده اند، به نام "حروف". از ترکیب حروف کلمات و از یکجا کردن کلمات، جملات بدست می آید؛ البته تحت قانونمندی کلی که از زبان گفتار بدست آورده و نامش را "دستور زبان"، "صرف و نحو" و به اصطلاح فرنگی "گرامر" نهاده اند. پس قواعد نوشتن در عین "قراردادی بودن"، "قانونمند" نیز هستند.

بی نیاز از تذکر است، که "زبان کتابت" در زنده نگهداشتن زبانها و انتقال معلومات، حتی در عصر کمپیوتر و انترنت نیز، رول بارزی را بازی میکند. بی سبب نبوده، که "ایجاد خط" را "نقطه عطف تاریخ" خوانده اند.

برای درست نوشتن، از قدیم و ندیم، رهنا های بی شماری نوشته اند، خواه بصورت فردی و یا جمعی. در ایران در زمینه کار بسیار کرده اند، ولی در ملک ما به آن توجه اندک صورت گرفته است، همان طوری که در عرصه تألیف و ترجمه و چاپ کتب، سعی ناچیز بخرج داده شده. آخرین کار قابل وقع درین جهت در سال ۱۳۶۳ صورت گرفت، که اتحادیه نویسندگان جمهوری دموکراتیک افغانستان رساله ای را زیر نام "روش املائی زبان دری" برون داد. این رساله با وجود بسا مزایا، نقایصی هم دارد. سعی مدونان این رساله "یکدست ساختن املائی" بود، که متأسفانه کارشان قسماً، نتیجه برعکس داد و درهمی و برهمی بسیار را فراهم ساخت.

اصلاً نباید هر کشور قلمرو زبان فارسی دری، شیوه علیحده املائی در پیش گیرد، گرچه در قلمرو زبانهای دیگر نیز چنین تکروری ها صورت گرفته. مثلاً امریکائیان املائی بسا کلمات انگلیسی را ساده تر ساخته اند، که شاید بتوان از آن به عنوان "اصلاح املائی" چنین کلمات سخن گفت.

برای یکسان سازی "املائی دری" باید هیئت های باصلاحیت از تمام قلمرو زبان فارسی دری بنشینند و با مشوره هم چیزی معقول را بیرون بدهند، که قابل قبول و استفاده تمام دری زبانان باشد. و اخیراً شنیده شد، که کشور ایران میخواهد "اصطلاحات موضوعه فرهنگستان زبان" خود را - ظاهراً با موافقت زعمای افغانستان و تاجیکستان - برای تمام "قلمرو زبان فارسی دری" جبری بسازد. و این کاریست، کاملاً یکجانبه، تکررانه و جابرانه که راه بجائی نخواهد برد.

این قلم قاصر و ناتوان یک وقتی سلسله گفتاری را بخاطر نشان دادن مشکلات املائی هموطنان، در جریده "امید" زیر عنوان "از امید به امید" سر دست گرفت. با وجودی که مواد قابل تذکر بسیار بود و نکاتی بی شمار میتوانست عرضه گردد، اما چون ناشر محترم این هفته نامه موضوع را جدی نگرفت، در عرصه شش سال تمام، فقط هفت بخش ازین گفتار نشر گردید. با احساس نومیدی از "جریده امید"، از تعقیب موضوع در آن جریده منصرف گردیدم، ولی در نظر گرفته بودم که این "متاع کس مخر" را به خریدار دیگری عرضه کنم. تشویق دوستان و حاضر شدن وبسایت "افغان - جرمن - آنالین" (آ ، گی ، او) برای نشر این گفتار، زمینه پخش این سلسله را مهیا ساخت. این گفتار را اینک به مدد الهی، به هموطنان ارجمندم و هر فارسی زبان و دری زبان دیگری، که به موضوع علاقه بگیرد، تقدیم میکنم. من این نکات را به فکر قاصر خود و با اندوخته ای که ازین زبان دارم، جمع آوری کرده و عرضه مینمایم. شاید درین مسیر دچار اشتباه کردم، چه انسان عاری از اشتباه سراغ نتوان کرد. التماس از دانشمندان و اهل فن اینست، که بر اشتباهاتم بدون مجامله، انگشت بگذارند و اصلاح آن را با دلایل مقنع و قابل قبول، به استحضارم برسانند.

این نکته را نیز قابل یاد آوری میدانم، که انهماک من بنده بدین مهم بعد از آن صورت گرفت، که اهل ادب و دانش زبان دری در زمینه هیچ گامی برداشت و در مسیر راهنمایی نویسندگان، قدمی به جلو نگذاشت. سهل انگاری و اغماض اهل فن، من "نادوخته خیاط" را بر آن داشت، تا کلوخی به میدان اندازم، به امید آن که دیگران دُر و گوهر خود را عرضه بدارند. من چیزی را که در چانته و انبان دارم عرضه نموده و بخیال خود، دینی را اداء میکنم. آنانکه با پخش این گفتار سر ناسازگاری داشته باشند، بهتر است خود وارد میدان گردند و یا اصلاح اشتباهاتم را پیش کشند، نه اینکه به گپهای کم و زیاد و انتقادات خشک و خالی بسنده کنند. متأسفانه ما افغانان خود به کاری مبادرت نمی ورزیم، اما خوش داریم، پائی را که در مسیر اصلاح پیش گذاشته شده، از صد جای قلم کنیم. درین سلسله بر "شیوه املای دری" بصورت کل انگشت گذاشته نخواهد شد. سعی فقط متوجه نکاتی خواهد بود، که دری زبانان افغانستان با آن مشکل دارند. از همینرو این بحث زیر عنوان "مشکلات املائی دری زبانان" تقدیم میگردد. در انتخاب نکات قابل بررسی، نظم و نظام خاصی را در نظر نخواهم گرفت و مطالب را بدون مُراعات سلسله مراتب، پیش خواهم کشید.

به جِد میگویم، که آنچه درین رشته گفتار تقدیم میگردد، نه از دقت دستورنویسانه برخوردار است و نه از موشگافی های زبانشناسانه. برگ سبزیست، که بر جنبه عملی مسأله تأکید دارد، و چه کند بینوا، که غیر ازین ندارد؟

* استاد مرحوم داکتر پرویز ناتل خانلری در صفحه ۱۷۹ جلد اول کتاب مستطاب خود "تاریخ زبان فارسی" (چاپ چارم تجدید نظر شده، آذر ۱۳۶۹، نشر نو تهران، چاپخانه کیهانک) چنین نویسد :

" خط اوستائی که به احتمال قوی در اواخر دوره ساسانیان ابداع شده، یکی از دقیق ترین و مناسب ترین خط های جهان برای ثبت صوت های ملفوظ، یعنی واکهای یک زبان است. این خط که بر اساس خط آرامی پهلوی وضع شده و "دین دبیری" یعنی "خط دینی" خوانده میشود، ۴۸ حرف (نشانه خطی) دارد؛ که از آن جمله ۱۴ نشانه برای مصوتها و ۳۴ نشانه برای صامتها و نیم مصوتها است."